

УДК 336.1.614.2

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Прус Н. В.

FEATURES OF FINANCIAL SUPPORT OF THE HEALTH CARE SYSTEM IN UKRAINE

Prus N.

Вивчено нормативно-правову базу, що визначає концептуальні підходи до управління фінансовими ресурсами у системі охорони здоров'я України. Проведено аналіз динаміки фінансування системи охорони здоров'я. Проаналізовано структуру надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування. Встановлено особливості фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах. Визначено пріоритетні напрями реформування системи фінансування охорони здоров'я в Україні. Розглянуто сутність моделі державного солідарного медичного страхування.

Ключові слова: фінансове забезпечення, система охорони здоров'я, видатки, джерела фінансування

Вступ. Охорона здоров'я є однією із найважливіших складових соціальної політики усіх розвинутих країн світу. Від стану здоров'я населення залежить рівень економічного розвитку держави. Обґрунтовані та раціональні інвестиції в систему охорони здоров'я зумовлені не лише необхідністю забезпечення соціальних потреб населення; вони повертаються значними економічними дивідендами для країни..

Постановка проблеми. В Україні сучасний стан громадського здоров'я та якість надання медичних послуг є незадовільними, що обумовлено, в першу чергу, недостатнім фінансовим забезпеченням та нераціональним використанням бюджетних коштів. Забезпечення населення країни якісною медичною допомогою в умовах інтеграції України у світову економічну спільноту значно залежить від рішення таких складних економічних задач, як визначення можливих та необхідних обсягів бюджетного фінансування, розвиток платних медичних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів, впровадження нових медичних технологій, забезпечення інноваційної політики у сфері охорони здоров'я. Успішна реалізація відповідних задач можлива тіль-

ки при створенні ефективної моделі фінансування системи охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів проблема фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні є надзвичайно актуальною. Серед науковців та практиків, які внесли значний вклад у дослідження організаційних аспектів фінансування системи охорони здоров'я можна виділити Горина В.П. [4], Загорського В. С. [5], Камінську Т.М. [6], Лопушняк Г.С. [7], Мальованого М.І. [8], Москаленко В.Ф. [9], Смірнову Т.М. [12]. Проте, незважаючи на численність публікацій з цього приводу, особливості фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні на сучасному етапі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає у виявленні особливостей фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах з метою розробки шляхів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальність української системи охорони здоров'я, що відрізняє її чи не від усіх інших країн сучасного світу, полягає в тому, що Конституція України формально передбачає безмежні гарантії забезпечення всіх громадян безоплатною медичною допомогою у державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Концептуальні підходи до управління фінансовими ресурсами у системі охорони здоров'я визначено Конституцією України та Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Так, статтею 49 Конституції України закріплено право кожної людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, яке забезпечується державним фінансуванням: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здо-

ров'я медичну допомогу надають безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена [1]».

Поряд із закріпленням гарантії на надання безоплатної медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я стаття 49 Конституції України визначає право кожного на медичне страхування, тобто цією статтею регламентовані можливі додаткові джерела фінансування галузі охорони здоров'я. За роз'ясненням Конституційного Суду України, безоплатність медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я не унеможливує фінансування цієї галузі за рахунок розвитку позабюджетних механізмів залучення додаткових коштів, у т. ч. і шляхом створення лікарняних кас, діяльність яких має бути врегульована законом [5].

Одним із недоліків національного законодавства є суперечність між задекларованим у статті 49 Конституції правом на безоплатну медичну допомогу та нормою статті 95 Конституції, згідно з якою видатки на загальносуспільні потреби, їх розмір та цільове спрямування визначаються виключно законом про державний бюджет, тобто враховуючи фінансові можливості держави на певний час щодо забезпечення безкоштовного медичного обслуговування населення

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає основні принципи державної політики у зазначеній сфері та створює правові засади, спрямовані на розбудову системи охорони здоров'я. Зокрема, задекларовано можливість багатоканального фінансування галузі (статті 4 та 18) за рахунок коштів бюджету, медичного страхування, власних коштів громадян, благодійних внесків та інших не заборонених законом джерел фінансування, створення базового пакета

медичних послуг, які надають безоплатно; функціонування системи медичного страхування.

У статті 12 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що державна політика охорони здоров'я забезпечується бюджетними асигнуваннями в розмірі, що відповідає її науково обґрунтованим потребам, але не менше десяти відсотків національного доходу [2]. Законодавче закріплення чіткої ставки національного доходу для фінансування системи охорони здоров'я суперечить статті 95 Конституції України.

Отже, важливою особливістю фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України є неузгодженість нормативно-правової бази, що визначає обсяги та організацію фінансування системи охорони здоров'я.

З метою визначення стану фінансування охорони здоров'я в Україні та його відповідності нормативам, зазначених у законодавчій базі України, проведемо аналіз динаміки фінансування системи охорони здоров'я за 2010–2015 рр. (табл.).

За даними табл. видно, що намітилась тенденція до зростання витрат на охорону здоров'я в Україні. Так, в 2010 році загальні витрати склали 1850 млн. грн і щорічно зростали, у 2010-2014рр., відповідно, становили 84,7; 95,7; 108,9; 115,8; 117,8 млрд. грн, що відповідно на 12,9%, 13,8%, 6,3% та 1,7% більше, ніж у попередніх роках. У 2015 році ці витрати на охорону здоров'я зросли на 31,8% порівняно до 2014 року.

Міжнародний досвід визначає, що оптимальний рівень витрат на охорону здоров'я становить 8–10% ВВП і дані по країнах-членах ЄС це підтверджують. Загальні витрати на охорону здоров'я у відсотках від валового внутрішнього продукту України у 2010р склали 7,6% ВВП, протягом досліджуваного

Таблиця

Динаміка фінансування системи охорони здоров'я України за 2010–2015 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Валовий внутрішній продукт (ВВП) у фактичних цінах, млн. грн.	1120585,0	1349178,0	1459096,0	1522657,0	1586915,0	1988544,0
Валовий національний дохід (ВНД), млн. грн.	1078677,0	1297840,0	1396747,0	1443202,0	1568772,0	1956939,0
Загальні витрати на охорону здоров'я, млн. грн	84744,8	95713,7	108947,1	115757,0	117754,6	155219,5
Темп росту (ланцюговий),%	-	112,9	113,8	106,3	101,7	131,8
Загальні витрати на охорону здоров'я як % від ВВП	7,6	7,1	7,5	7,6	7,4	7,8
Видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я у % від ВВП	4,0	3,6	4,0	4,0	3,6	3,6
Видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я у % від ВНД	4,2	3,8	4,2	4,2	3,6	3,7

Джерело: [10]

періоду цей показник змінювався наступним чином: у 2011р. – 7,1%, у 2012р. – 7,5%, у 2013р. – 7,6%, у 2014р. – 7,4% та у 2015р. – 7,8% (державні та приватні витрати разом з урахуванням офіційних та неофіційних прямих платежів населення). Загальний обсяг (сума державних та приватних) витрат на охорону здоров'я в Україні у 2015 році був максимальним за досліджуваний період і становив 7,8 % валового внутрішнього продукту. Однак, значення цього показника було нижче рівня в країнах - членах ЄС (9,5 % валового внутрішнього продукту).

За результатами аналізу встановлено, що протягом досліджуваного періоду в фактичні видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я складала 3,6 - 4,2 % від ВВП, тобто вдвічі менше нижньої межі норми, встановленої статтею 12 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», відповідно, загальні витрати на охорону здоров'я в Україні за рахунок державних джерел покриваються лише частково.

Надходження фінансових ресурсів до системи охорони здоров'я протягом досліджуваного періоду здійснювалось із трьох основних джерел: державні кошти, які включають Зведений бюджет і соціальне страхування; приватні кошти домашніх господарств, роботодавців, некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства; кошти міжнародних донорських організацій (рис.).

Слід зазначити, що протягом 2010 – 2011 років частка державних коштів у фінансуванні охорони здоров'я зменшувалася від 56,3% у 2010р. до 55,3% у 2011р. Однак, у 2012р. вона зросла майже на 2% у порівнянні з показниками 2011 р. Протягом 2013 – 2014 років відбулося зменшення частки державних коштів у фінансуванні охорони здоров'я з 56,2% до найнижчого рівня за останні шість років 48,7%. у 2015р. В основному, це відбулося за рахунок подальшого зменшення обсягів фінансування, що направлялися на охорону здоров'я з державного

бюджету з 15% у 2013р до, відповідно, 12% у 2014р. та 10,3% у 2015р. Також слід відмітити зменшення загальних обсягів фінансування, що направлялися на охорону здоров'я з місцевих бюджетів. В середньому в країнах - членах ЄС частка державних видатків у структурі загальних витрат на охорону здоров'я становила 76%, в Україні у 2015 році державні видатки в цій сфері становили лише 48,7%.

Основною формою бюджетного фінансування видатків системи охорони здоров'я є кошторисне фінансування. Нормативи витрачання коштів, затверджені МОЗ, чітко визначають структуру фінансування окремих поліклінік та лікарень. Особливістю такої форми фінансування є відсутність стимулів щодо підвищення ефективності використання ресурсів, оскільки обсяги державного фінансування не залежать від результатів діяльності закладу охорони здоров'я.

Слід відмітити, що частка надходжень до системи охорони здоров'я з приватних джерел фінансування поступово збільшувалась упродовж 2010–2015рр. з 43,2% до 50,9%. У 2015 році зазначені витрати досягли найвищого рівня (50,9%) за останні шість років, причому 97% з них становили витрати на охорону здоров'я домогосподарств. Витрати на охорону здоров'я роботодавців та некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства (Фонд "Олени Франчук") упродовж 2010-2015 років становили відповідно 3-6% та 0,02-0,07%. Частка фінансування донорами в ЗВОЗ незначна й складає менше одного відсотка.

Отже, основними джерелами фінансування системи охорони здоров'я є держава та приватний сектор, представлений домогосподарствами. Якщо порівняти структуру витрат за джерелами фінансування, то стає зрозумілим, що менше 0,1% приватних витрат на охорону здоров'я зосереджені в оплачуваній фінансовій системі країни, і суспільне фінан-

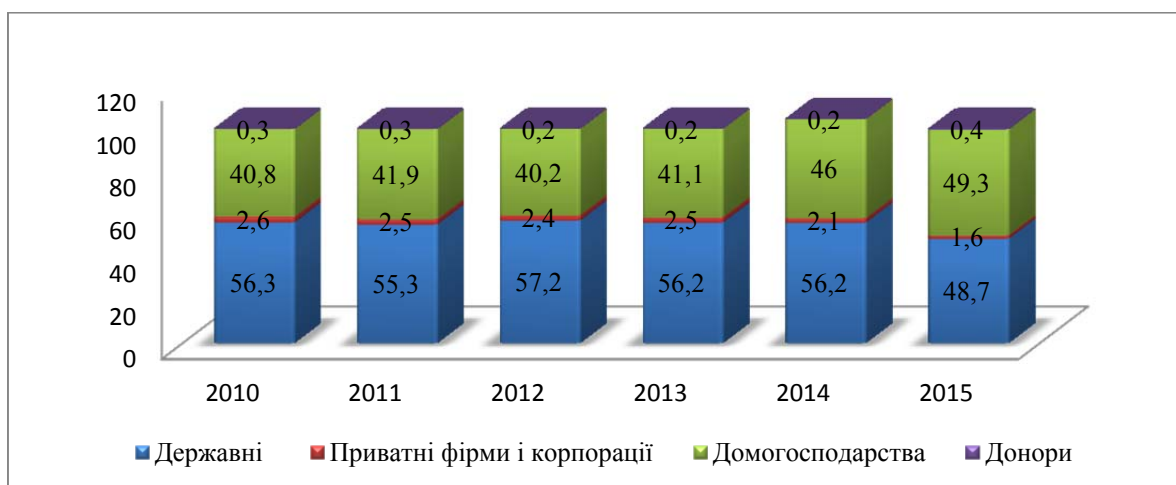

Рис. Структура надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування

сування функціонує окремо від приватного. У результаті цього, більша частина коштів на рівні домогосподарств витрачається методом прямих виплат (out-of-pocket – з кишені) та не йде на передплату до страхових фондів чи обов'язкової системи страхування в країні. Протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція щодо збільшення обсягу виплат "з кишені", так у 2010-2015рр. зазначені виплати склали 40-49% (у 2007р. – 34,6%).

Кошти, які домогосподарства витрачають на лікування (оплата медичних послуг та придбання медичних товарів), є значним внеском для системи охорони здоров'я в Україні. В загальних видатках на охорону здоров'я частка внеску домогосподарств протягом 2010-2015 років коливалась в межах 40% – 49%. Одночасно, українська система фінансування охорони здоров'я може залучити лише 1% витрат домогосподарств у вигляді добровільного страхування ризику. Решта витрачається на базі самостійних виплат і це створює фінансові бар'єри доступу населення і, зазвичай, для малозабезпечених його верств.

Отже, результати аналізу структури надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування дають можливість встановити важливу особливість сучасної системи фінансування охорони здоров'я в Україні, яка полягає у значній залежності фінансового забезпечення від приватних джерел фінансування (50% від загальних надходжень).

Дисфункціональність діючої системи спричинена специфікою її організації та фінансування. Міжнародний досвід, рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також дослідження специфіки використовуваної сьогодні моделі системи охорони здоров'я України свідчать, що єдиним способом забезпечити якісний медичний захист без фінансового стресу для громадян є перехід до фінансування медицини за страховим принципом.

Основні напрями реформування системи фінансування охорони здоров'я в Україні визначені Розпорядженням КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» від 30 листопада 2016 р. № 1013-р [3]. Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту, для запровадження в Україні пропонується модель державного солідарного медичного страхування. Основним джерелом фінансування оновленої системи охорони здоров'я залишаться кошти Державного бюджету України, отримані із загальнодержавних податків. Виплати для лікування окремої людини не будуть прив'язані до розміру її індивідуальних внесків.

Бюджетні кошти на фінансування медицини розподілятимуться через механізм стратегічної закупівлі медичних послуг. Відбудеться перехід від фінансування постатейних кошторисів закладів охорони здоров'я - бюджетних установ, розрахованих відповідно до їх існуючої інфраструктури (кількості ліжок, персоналу тощо), до оплати результату (тоб-

то фактично пролікованих випадків або приписаного населення) закладам, які перетворюються на автономних постачальників цих послуг, а також аптекам як постачальникам призначених лікарями лікарських засобів. Таким чином, буде запроваджено принцип «гроші ходять за пацієнтом», а не за інфраструктурою закладів охорони здоров'я та іншими надавачами послуг.

Предметом закупівлі стане державний гарантований пакет медичної допомоги - прозора визначений обсяг первинної, вторинної, третинної, екстреної медичної допомоги та лікарських засобів, право на отримання якого у разі потреби матимуть всі без винятку громадяни України. Вартість цих послуг покриватиметься системою страхування повністю або частково. У випадку часткового покриття пацієнти будуть здійснювати офіційну співплату за послуги та/або лікарські засоби. Підходи до встановлення розмірів такої співплати будуть чітко визначеними і єдиними для всієї країни [3].

Під співплатою розуміється фіксована сума, яка сплачується пацієнтом при амбулаторному і стаціонарному лікуванні, а також при придбанні призначених для амбулаторного лікування лікарських засобів, для часткової компенсації їх вартості і використовується для регулювання доступу до медичних послуг.

Державні гарантії в сфері надання медичних послуг повинні бути приведені у відповідність з економічними можливостями суспільства шляхом визначення державного гарантованого пакета медичної допомоги, що базується на пріоритетах охорони здоров'я, враховує поточний економічний стан і можливості держави та фінансується з урахуванням положень статті 95 Конституції України.

Державний гарантований пакет медичної допомоги поширюватиметься на всіх громадян України та включатиме: первинну медичну допомогу; екстрену медичну допомогу (у тому числі у стаціонарі); основні види амбулаторних послуг за направленням лікаря загальної практики - сімейного лікаря; основні види стаціонарної медичної допомоги за направленням лікаря загальної практики - сімейного лікаря чи лікаря-спеціаліста, включаючи лікарські засоби для стаціонарної та екстреної медичної допомоги, вартість яких відшкодовується через встановлений державою механізм оплати відповідних видів медичної допомоги; амбулаторні рецептурні лікарські засоби, які внесені до національного переліку основних лікарських засобів та вартість яких відшкодовується через механізм реімбурсації.

Державний гарантований пакет медичної допомоги включатиме достатньо широкий спектр амбулаторної та стаціонарної медичної допомоги, а також лікарських засобів. Вартість відповідних послуг буде покриватися через систему державного солідарного медичного страхування повністю або частково.

Для тих послуг, для яких буде встановлене неповне покриття вартості єдиним національним замовником медичних послуг, передбачається запровадження механізму часткової офіційної співоплати пацієнтами.

Тарифи для повної оплати медичних послуг, що входять до державного гарантованого пакета медичної допомоги, та тарифи офіційної співоплати таких послуг будуть уніфікованими і єдиними для всієї території України.

Висновки. Діюча система фінансування охорони здоров'я в Україні є неефективною, що негативно впливає на якість надання медичної допомоги населенню. Особливостями системи фінансування охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах є неузгодженість нормативно-правової бази, що визначає обсяги та організацію фінансування системи охорони здоров'я; відсутність стимулів щодо підвищення ефективності використання ресурсів; високий ступінь залежності фінансового забезпечення від приватних джерел фінансування. Одним із шляхів удосконалення фінансового забезпечення охорони здоров'я є запровадження державного солідарного медичного страхування громадян з використанням для цього коштів, акумульованих у державному бюджеті.

Література

- Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
- Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» від 30.11.2016 р. № 1013-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
- Горин В.П. Формування фінансових ресурсів охорони здоров'я в контексті виконання критеріїв економічної безпеки / В.П. Горин // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2015. – № 23. – С. 216–221.
- Загорський В. С. Управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я: монографія / В. С. Загорський, З. М. Лободіна, Г. С. Лопушняк. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 276 с. – ISBN 978 – 966 – 8687 – 79 – 2
- Камінська Т.М. Децентралізація як умова ефективного фінансування лікувальних закладів / Т.М. Камінська // Вектори розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 1–5 лютого 2014 р.). – Харків, 2014. – С. 235–239.
- Лопушняк Г.С. Фінансове забезпечення державної політики у сфері охорони здоров'я / Г.С. Лопушняк // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2011. – № 3(57). – С. 112–123.
- Мальований М.І. Стан та проблеми державного фінансування охорони здоров'я в Україні / М.І. Мальований // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 116–124.
- Москаленко В.Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони здоров'я: український контекст : [монографія] / В.Ф. Москаленко. – К. : Книга плюс, 2008. – 320 с.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk>.
- Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>
- Смірнова Т.М. Формування державної політики з охорони здоров'я в Україні / Т.М. Смірнова, О.Р. Ситенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я в Україні. – 2014. – № 2(60). – С. 5–9.

References

- The Constitution of Ukraine [electronic resource]. - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Law of Ukraine "Fundamentals of legislation of Ukraine about health care" [electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
- The Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept of reforming health financing" from 30.11.2016, the number 1013-r [electronic resource]. - Access: HTTP: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
- Gorin V.P. Formation of financial resources for health in the context of the economic criteria of safety / V.P. Gorin // Scientific notes. Series "Economy". - 2015. - № 23. - P. 216-221.
- Zagorski V.S. Financial Management of Health: Monograph / V. S. Zagorski, Z.M. Lobodin, G.S. Lopushnyak. - Lions: LRI NAP, 2010. - 276 p. - ISBN 978 - 966 - 8687 - 79 - 2
- Kaminska T.M. Decentralization as a condition for the effective financing of medical institutions / T.M. Kaminska // Vectors potential financial entities, nationwide. Science. and practically. Conf. (Kharkiv, 1-5 February 2014). - Kharkov, 2014.- P. 235-239.
- Lopushnyak G.S. Financial support public policy in health / G.S. Lopushnyak // Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management. - 2011. - № 3 (57). - S. 112-123.
- Malovanyy M.I. State and problems of health financing problems in Ukraine / M.I. Malovanyy // Problems of Economics. - 2013. - № 4. - P. 116-124.
- Moskalenko V.F. Principles of optimal health care system: Ukrainian context: [monograph] / V.F. Moskalenko. - K. book plus, 2008. - 320 p.
- The official website of the State Statistics Service of Ukraine [electronic resource]. - Access: <http://ukrstat.org/uk>.
- The official website of the Ministry of Health [electronic resource]. - Access: <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>
- Smirnova T. M. State policy on health in Ukraine / T. M. Smirnova, OR Sitenko // Bulletin of Social Hygiene and Health Organization in Ukraine. - 2014. - № 2 (60). - P. 5- 9

Прус Н.В. Особенности финансового обеспечения системы здравоохранения Украины

Изучена нормативно-правовая база, определяющая концептуальные подходы к управлению финансовыми ресурсами в системе здравоохранения Украины. Проведен анализ динамики финансирования системы здравоохранения. Проанализирована структура поступлений в систему здравоохранения в разрезе источников финансирования. Установлены особенности финансового обеспечения системы здравоохранения в Украине в современных условиях. Определены приоритетные направления реформирования системы финансирования здравоохранения в Украине. Рассмотрена сущность модели государственного солидарного медицинского страхования.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, система здравоохранения, расходы, источники финансирования

Prus N.V. Features of financial support of the health care system in Ukraine

The regulatory and legal framework that defines conceptual approaches to the management of financial resources in the health care system of Ukraine was studied. The analysis of the dynamics of financing the health care system was carried out. The structure of the revenues to the health care system in terms of funding sources was analyzed. Specific features of financial provision of the health care system in Ukraine in modern conditions were established. Priority directions of reforming the health care financing system in Ukraine were identified. The essence of the model of state solidary medical insurance was examined.

Keywords: financial security, health care system, expenditures, sources of financing

Прус Н.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, e-mail: prus_nata2002@mail.ru

Рецензент: д.е.н., професор **Надьон Г.О.**

Стаття подана 15.02.2017.